

Kholod I.Y., postgraduate student, Institute of Global History of the National Academy of Sciences of Ukraine, Department of Contemporary History of Asian and African countries (Ukraine, Kyiv), dorianwilde@ukr.net

Regional Comprehensive Economic Partnership Negotiations: Problems and Prospects

The paper analyzes the negotiation process regarding the establishment of the Regional Comprehensive Economic Partnership (RCEP) between sixteen Asia Pacific countries. Author discovers the evolution of the RCEP idea which combines the East Asia Free Trade Agreement (EAFTA) and the Comprehensive Economic Partnership in East Asia (CEPEA) initiatives that were designed in the «ASEAN+3» forum and East Asia Summit respectively. Moreover, author studies obstacles and perspectives of the negotiation process as well as the possibility of combining five existing FTA's between ASEAN and China, South Korea, Japan, India, Australia and New Zealand in the general scheme of the RCEP. In order to define prospects for economic and political cooperation between mentioned Asia Pacific countries author applies chronological, comparative and system theory methods. The results of this investigation show that for constructing an effective integration scheme RCEP negotiators must agree on three basic issues: 1. to establish a multilateral trade agreement with single accession plan for markets of all members; 2. to set an equal level of trade tariffs liberalization for all members of the Partnership; 3. to use common «rules of origin» for goods within the RCEP countries.

Keywords: Asia Pacific region, «ASEAN+6», Regional Comprehensive Economic Partnership, regional integration, free trade area.

Холод И. Ю., аспирант, Институт всемирной истории НАН Украины, отдел современной истории стран Азии и Африки (Украина, Киев), dorianwilde@ukr.net

Переговоры о Региональном всеобъемлющем экономическом партнерстве: проблемы и перспективы

Проанализирован процесс переговоров о создании Регионального всеобъемлющего экономического партнерства (РВЭП) при участии шестнадцати государств АТР. Исследована эволюция идеи РВЭП, которая объединяет два конкурирующих проекта интеграции – Восточноазиатское соглашение о зоне свободной торговли и Всестороннее экономическое партнерство в Восточной Азии, разработанных в рамках форума «АСЕАН+3» и Восточно-Азиатского саммита. Автор раскрывает перспективы и препятствия на пути переговоров, а также возможность объединения пяти действующих соглашений о зонах свободной торговли между АСЕАН и КНР, РК, Японией, Индией, а также Австралией и Новой Зеландией в общую схему РВЭП. Для определения перспектив экономического и политического взаимодействия указанных стран АТР используются хронологический, сравнительный и системный методы. Делается вывод о том, что для формирования эффективной схемы интеграции участниками переговоров по РВЭП необходимо согласовать три основных вопроса: 1. создание многостороннего торгового соглашения с одинаковым для всех членов планом доступа на рынки; 2. установление общего уровня либерализации торговых тарифов для всех участников Партнерства; 3. использование единых «правил происхождения» товаров в рамках РВЭП.

Ключевые слова: Азиатско-Тихоокеанский регион, «АСЕАН+6», Региональное всеобъемлющее экономическое партнерство, региональная интеграция, зона свободной торговли.

* * *

УДК 323.1

Рафальский І. О.

кандидат історичних наук, докторант, Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України (Україна, Київ), gileya.org.ua@gmail.com

НАЦІОНАЛЬНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ: ІНТЕГРАЦІЙНІ ТА ДЕЗІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ

На основі аналізу теоретичних дискурсів інтеграції та дезінтеграції в контексті національного самовизначення, аналізуються наукові підходи до історіографічних питань національного самовизначення. Розглядаються питання національного будівництва етнополітичного розвитку тощо.

Ключові слова: національне самовизначення, інтеграція, дезінтеграція, національно-державне будівництво.

У сучасній західній та вітчизняній науковій літературі використовуються різні терміни і по-різному зображуються процеси виникнення націй. Історики найчастіше застосовують термін «зростання націй» /growth of nations/, стверджуючи, що нації, подібно до будь-яких живих організмів, народжуються, розвиваються, старіють і вмирають, після чого все повторюється знову. Соціологи користуються переважно терміном «наці-

ональний розвиток» /national development/, під яким мають на увазі тривалий процес «повільних дій» і «тривалих очікувань мільйонів людей», що відбувається під впливом багатьох внутрішніх і зовнішніх чинників, минулого й сучасного тощо. Політологи та етнополітологи віддають перевагу термінам «формування нації» /national-formation/ або «націобудівництво» /nation-building/ тощо [1]. Звичайно, такі підходи і термінологія мають право на існування, але автор цієї роботи здебільшого користуватиметься терміном «національне самовизначення», вважаючи його своєрідною «парасолькою» або спільним знаменником всіх зазначених вище понять.

О. Картунов виокремив п'ятнадцять чинників, які, на його думку, потрібні чи сприяють націостановленню або національному самовизначенню. І хоча частина з них збігається із запропонованими Е. Смітом, вони, тим не менш, заслуговують на увагу: 1) перехід спільноти від «традиційного», «аграрного» суспільства до «індустріального»; 2) посилення процесів глобалізації та модернізації; 3) спільна територія; 4) поглиблення розподілу праці та зміцнення ринкових відносин; 5) широко розгалужена система масових комунікацій; 6) певний рівень цивілізованості, критеріями якої вважаються наявність літературної мови, урбанізації та структурованого уряду; 7) творення відкритого, правового, демократичного суспільства; 8) забезпечення рівних прав і обов'язків громадян; 9) розвиток масової освіти; 10) зростання еліти, зокрема творчої інтелігенції; 11) етнічний ренесанс та політизація етнічності; 12) піднесення націоналізму і послаблення етніцизму; 13) зростання волі до спільного життя; 14) поширення спільної культури, мови і самосвідомості; 15) готовність прийняти спільну назву тощо [1].

Оформлення державного статусу національної спільноти ставить перед нею нові проблеми і завдання, зокрема, в етнополітичній площині. Національне самовизначення в цьому разі вже полягає не в тому, щоб виокремитися серед інших націй чи сформувати цілісну внутрішню структуру, а в тому, щоб сформувати сприятливе середовище (лояльні норми, цінності, дискурси) для етнічних груп та інших меншин, які не повністю поділяють національну мобілізуючу доктрину.

Варто звернути увагу на те, що однією із закономірностей етнополітичного розвитку людства вважається нескінченна зміна складних, суперечливих, взаємопов'язаних процесів і тенденцій, зокрема, інтеграції та дезінтеграції. Це переконливо доведено багатьма зарубіжними та вітчизняними дослідниками, численні праці яких присвячено аналізу зазначених феноменів. За підрахунками фахівців, лише в західній етнополітології розроблено близько десятка теорій інтеграції та дві концепції дезінтеграції [1]. Заслужує на увагу також висновок американського етнополітолога Р. Шермергорна про те, що інтеграційні (доцентрові) інтенції та тенденції, як правило, існують серед пануючих, домінуючих етнічних спільнот, а відцентрові – серед підлеглих, субординованих [2], що вважається ще однією закономірністю розвитку етнополітичних процесів.

Як уже зазначалося, в сучасній науковій літературі існує близько десяти теорій інтеграції, основними серед яких вважаються наступні: функціональна

(Б. Маліновські, Д. Мітрени та ін.); неофункціональна (Е. Гааз та ін.); нормативно-ціннісна (М. Вебер, Е. Дюркгейм та ін.); уніфікаційна (Е. Етціоні та ін.); комунікативна (К. Дойч та ін.) тощо. В умовах бурхливого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій та посилення процесів глобалізації найбільший науковий інтерес, на наш погляд, становлять основні положення комунікативної концепції інтеграції. Видатний німецький дослідник К. Дойч побудував свою концепцію на принципі «ізоморфізму», тобто уподібнення. Такий підхід дав йому змогу стверджувати, що всі соціально-економічні, політичні та етнополітичні процеси, зокрема стосунки між етнічними спільнотами, політичними націями та державами, підпорядковуються подібним, ідентичним закономірностям, які були логічно виведені кібернетикою. К. Дойч визначив і основний показник цих взаємовідносин, а саме – обсяг контактів, зв'язків та обміну між їх учасниками. Виходячи з цього, він зробив доволі коректний висновок: збільшення обсягу та зміцнення зв'язків між контактуючими учасниками неодмінно приводить до їх зближення і об'єднання, а за сприятливих умов – і виникнення нової спільноти чи утворення.

Важливо зазначити, що при цьому К. Дойч характеризував народ як велику групу осіб, об'єднаних комунікативними можливостями, зокрема можливостями спілкування, а країну – як територію і населення, які об'єднані «сіткою з потоків комунікації та транспортних систем». За його твердженням, народи і країни починають інтегрувати внаслідок того, що вони стають взаємопов'язаними та взаємозалежними, а інтеграція – це головним чином розвиток мережі соціальних зв'язків та комунікацій. І саме внаслідок процесів інтеграції виникає «суспільство безпеки» (security community). За визначенням К. Дойча, суспільство безпеки – це «суспільство, в якому існує реальна впевненість у тому, що його члени не будуть вести між собою фізичної боротьби, а будуть вирішувати суперечки іншими шляхами»[3].

Заслуговує на увагу те, що мету і завдання інтеграційних процесів К. Дойч поділяв на чотири основні групи: а) досягнення й підтримання миру; б) забезпечення більших досягнень у різноманітних сферах суспільного життя; в) розв'язання деяких специфічних проблем; г) створення нового власного іміджу та ролівої ідентичності. К. Дойч також наголошував, що успішному розвитку інтеграційних процесів має сприяти ціла низка передумов, які він поділив на чотири блоки: 1) взаємна відповідність складових, які мають інтегрувати; 2) сумісність їх цінностей та деяких спільних винагород; 3) взаємна відповідальність та 4) певна міра спільної ідентичності або лояльності.

Окрім того, К. Дойч чітко визначив дванадцять умов, які, на його слушну думку, мають сприяти розвитку інтеграційних процесів: 1) взаємна сумісність основних цінностей та норм політичної поведінки; 2) особливий, привабливий спосіб життя; 3) очікування більш міцних і корисних економічних зв'язків; 4) помітне збільшення політичних та адміністративних можливостей учасників інтеграції; 5) їх більш високе економічне зростання порівняно із сусідніми територіями; 6) кілька важливих нерозривних ліній соціальних комунікацій

через спільні кордони територій, які мають бути інтегровані; 7) розширення політичних еліт; 8) відносно висока географічна й соціальна мобільність осіб, зокрема, серед політично активних страт; 9) різноманітність і масштабність потоку взаємної інформації; 10) певна загальна компенсація винагород у потоках інформації серед учасників інтеграційного процесу; 11) досить часта зміна їх групових ролей та 12) взаємне передбачення поведінки всіх учасників цього процесу [4].

Тут буде доречним наголосити на актуальності досліджень і другої сучасної світової тенденції (тісно пов'язаної з інтеграцією), а саме – на дезінтеграційних процесах. Як уже зазначалося, проблеми дезінтеграції, на відміну від проблем інтеграції, в сучасній політологічній літературі досліджені вкрай недостатньо. Тому знову звернемося до праць К. Дойча, коректність основних положень і висновків яких пройшли випробування часом і досі не втратили своєї актуальності та науково-теоретичного значення. На його слушну думку, є низка причин, які можуть призводити до дезінтеграції, а саме: а) швидке зростання тягаря в економічній, військовій або політичній сферах для всієї спільноти, або окремої її складової; б) вагоме піднесення соціальної мобілізації та політичної активності, більш швидке, ніж процес «громадянської асиміляції» (civic assimilation), та набуття загальної політичної культури спільноти; в) різке посилення регіональної, економічної, культурної, соціальної, лінгвістичної або етнічної диференціації, більш швидке і потужне, ніж будь-який компенсуючий інтеграційний процес; г) суттєвий занепад у сфері політичних та адміністративних можливостей уряду, а також політичної еліти вирішувати поточні завдання; д) закритий характер політичної еліти, яка штучно гальмує доступ нових членів та ідей, що призводить до зростання ворожих контреліт серед потенційних членів правлячої еліти, які до неї так і не увійшли; е) нездатність уряду і еліти вчасно й ефективно проводити потрібні реформи та вирішувати питання, яких бажає чи очікує населення або нездатність вчасно реагувати на занепад або втрату деяких привілеїв чи домінуючих позицій тощо [4].

Інший дослідник Г. Касьянов також зауважує, що вся історія націотворення XIX – XX ст. – це історія боротьби і взаємодії двох тенденцій, інтеграційних (доцентрових) та дезінтеграційних (відцентрових). [5, с.111] Адже асиміляторські зусилля новостворених націй, що прагнули поширити свої форми свідомості на все населення відповідних країн, неминуче стикалися з протидією внутрішніх етнічних груп та субідентичностей, а це нерідко призводило до наступного етапу дезінтеграції.

Утім, націоналізм уже впродовж двох сторіч – від моменту свого виникнення – сприймався мислителями ліберального і соціал-демократичного спрямування як архаїчна і тимчасова суспільна мотивація. Йому неодноразово передрікали смерть, але він на кожному історичному етапі знаходив нових послідовників, і все нові спільноти ставали на шлях національного самовизначення. Новітні тенденції у сфері колективних ідентичностей так само можуть привести до чергового сплеску національних, етнічних, конфесійних рухів, що будуть розвиватися на новому соціальному ґрунті, але за традиційним сценарієм. Як слушно зауважує іспанський дослідник М. Кастельс, «в історичний

період, що характеризується поширеним деструктуванням організацій, делегітимацією інститутів, згасанням великих суспільних рухів та ефемерністю культурних проявів, ідентичність стає головним, а іноді й єдиним джерелом смислів». [6, с.2]. Недарма другий том своєї всесвітньо відомої трилогії «Інформаційна епоха» (на жаль, так і не перекладеної українською чи російською мовами) він назвав «The Power of Identity», що можна перекласти як «Сила ідентичності» чи «Влада ідентичності» [7].

Питання про інтеграцію в межах наднаціональних спільнот є невіддільним від питання про національне самовизначення. Інтегративний чинник може бути більш чи менш важливим у різний час і для різних спільнот. Сама інтеграція може мати різні форми: виявлятися як форма колективної самосвідомості чи культурної спільноті, включати елементи торгової відкритості та господарської співпраці, або ж передбачати формування міждержавних союзів та наддержавних інституцій з функціями органів влади.

Таким чином, у контексті національного самовизначення закономірно виникає проект наднаціональної інтеграції, який протиставляє неприродні, з погляду національної доктрини, форми об'єднання, іншим, більш природними.

Та якщо Данилевський, Шпенглер, Гантінгтон, а також англійський історик А. Тойнбі [8] наголошують на культурних, світоглядних, конфесійних чинниках, як таких, що визначають напрям і характер національної інтеграції, то інші теоретики інтеграційних процесів підкреслюють визначальний характер економічних та інституційних чинників. Їх дія є універсальною, а отже інтеграційні процеси не залежать від культурно-історичних відмінностей, а залежать лише від швидкості і послідовності реформ, які проводяться в країнах, що розвиваються. У цьому напрямі розвиваються концепти глобалізації, лібералізації, модернізації,

Перед кожною нацією постає питання про напрям інтеграційної політики, міру і характер включеності в міжнародні і наддержавні об'єднання. Показовими прикладами є в цьому відношенні є вступ колишніх радянських республік Балтійського регіону та постсоціалістичних країн Центральної Європи до НАТО і ЄС невдовзі після того, як цим національним спільнотам вдалося позбутися своєї залежності від Росії. Відповідно до тієї ж закономірності, але за протилежним вектором національного самовизначення реалізувала імператив інтеграції Республіка Білорусь, утворивши союзню державу з правонаступником колишнього союзного центру – Російською Федерацією.

Але і цей вибір не є остаточним в процесі національного самовизначення, оскільки суперечливість інтеграційно-деінтеграційних мотивацій спонукає культурні, інтелектуальні й політичні провиди відповідних народів і держав шукати нових можливостей і перспектив для забезпечення більш сприятливих умов свого розвитку і самоствердження. На практиці це призводить до митних і торгових конфронтацій Білорусі з Росією та пошуку механізмів диверсифікації політичних ризиків одним з партнерів і такої ж диверсифікації інфраструктурних ризиків – іншим. За подібною логікою зростає протистояння між «старими» і «новими» членами ЄС з приводу політичних та економічних пріоритетів, що за

певних умов ставить під загрозу інституційні підвалини самого Євросоюзу.

Особливу увагу тут варто звернути на те, що інтеграційні процеси можуть носити як добровільний, так і примусовий чи напівпримусовий характер. Немає потреби доводити, що успішною, тобто конструктивною може бути лише виключно добровільна інтеграція. Адже історія переконливо довела коректність висновку багатьох дослідників, зокрема вже згаданого К. Дойча, про те, що примусова інтеграція може «принести широкомасштабну війну», якої намагалася уникнути учасники цього процесу.

На жаль, у сучасній науковій літературі ознаки та критерії визначення ступеню добровільності інтеграційних процесів розроблені недостатньо ґрунтовно. Одним з небагатьох винятків тут, мабуть, становлять праці західного дослідника Ф. Таджмена, який стверджував, що добровільна інтеграція: а) може відбуватися лише тоді, коли в ній виникає «історична необхідність»; б) свідчить про «завершення процесу самовизначення націй»; в) здійснюється на «справді добровільних основах»; г) «задовольняє національні домагання всіх націй»; д) «координує волю та інтереси кожної країни» тощо [9].

До цього, на наш погляд, варто додати, що справді добровільною може вважатися і бути конструктивною лише та інтеграція, яка починається після проведення всенародного, вільного, відкритого, прозорого референдуму, в процесі якого більшість населення висловиться на її користь.

Список використаних джерел

1. Картунов О. Вступ до етнополітології: Науково-навчальний посібник. / О. Картунов – К.: ІЕУГП, 1999. – С. 231.
2. Schermerhorn R. Comparative Ethnic Relations. / R. Schermerhorn- N.Y., 1978. – P. 77 – 87.
3. Deutsch K. Political Community at the International Level. Problems of Definition and Measurement. / K. Deutsch. – N.Y., 1954; Deutsch K. Political Community and the North Atlantic Area. /K. Deutsch. – Princeton, 1957; Deutsch K. The Impact of Communications Upon International Relations Theory. /K. Deutsch. – N.Y., 1978.
4. Deutsch K. The Analysis of International Relations. /K. Deutsch. – N.Y., 1968. – P. 192 – 195 p.
5. Касьянов Г. Теорії нації та націоналізму: Монографія / Г. Касьянов. – К.: Либідь, 1999. – 352 с.
6. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура / М. Кастельс; [пер. с англ.]. – М.: ГУ ВШЭ, 2000. – 608 с.
7. Castells M. The Power of Identity: The Information Age: Economy, Society, and Culture Volume II. /M. Castells. – Chichester, West Sussex, Wiley-Blackwell, 2009. – 584 p.
8. Тойнби А. Постыжение истории: Избранное / А. Тойнби. Е. Д. Жарков [пер. с англ.]. – М.: Айрис-Пресс, 2006. – 638 с.
9. Tudjman F. Nationalism in Contemporary Europe. / F. Tudjman. – N.Y., 1981. – P. 290 – 293

Rafalskiy I., a candidate of historical sciences, doktorant, Institute of political and ethnonational researches, is the name of I.F. Kuras of NAN of Ukraine (Ukraine, Kyiv), gileya.org.ua@gmail.com

National self-determination : integration and where integration processes

Based on the analysis of theoretical discourses of integration and disintegration in the context of national self-determination, analyzed scientific historiographical approaches to issues of national self-determination. The problems of nation-building ethno-political development, etc.

Keywords: national self-determination, integration, disintegration, nationally-state building.

Рафальский И. А., кандидат исторических наук, докторант, Институт политических и этнонациональных исследований им. И. Ф. Кураса НАН Украины (Украина, Киев), gileya.org.ua@gmail.com

Национальное самоопределение : интеграционные и дезинтеграционные процессы

На основе анализа теоретических дискурсов интеграции и дезинтеграции в контексте национального самоопределения, анализируются научные подходы и историографические вопросы национального самоопределения. Рассматриваются вопросы национального строительства этнополитического развития и т.п.

Ключевые слова: национальное самоопределение, интеграция, дезинтеграция, национально-государственное строительство.

* * *

УДК 32:167.7:314

Польовий М. А.

доктор політичних наук, професор, професор кафедри соціальних теорій, Національний університет «Одеська юридична академія» (Україна, Одеса), nf5@ukr.net

Чинник громадянського суспільства та прогнозування стабільності політичного процесу

Метою статті є аналіз методичних проблем модифікації прогнозів стабільності політичного процесу на основі синергетичних моделей, пов'язаних із зростаючим впливом чинника дій громадянського суспільства. Проаналізовано прогностичні властивості моделей, які враховують різні варіанти демографічного параметра порядку, що є найбільш застосовуваним у сучасних синергетичних моделях соціально-політичної динаміки.

Розглянуто різноманітні методичні аспекти прогнозування політичних процесів на основі використання демографічних параметрів порядку в сучасних нелінійних синергетичних моделях соціально-політичної динаміки. Окреслено зміст моделей «структурно-демографічних циклів». Доведено недостатню точність синергетичних моделей прогнозування політичної стабільності, які використовують у вигляді параметра порядку динаміку приросту кількості міської молоді. Зроблено висновок про необхідність урахування дій громадянського суспільства при модифікації синергетичних моделей сучасних політичних процесів.

Ключові слова: громадянське суспільство, синергетичні моделі, параметр порядку, соціально-політична динаміка, демографічні чинники, прогнозування політичної стабільності.

В сучасній політичній науці одну із важливих проблем представляє дослідження різних аспектів стабільності політичного процесу. Особливо це завдання актуальне для країн демократичного транзиту. Серед різних підходів до даної проблеми перспективним представляється моделювання соціально-політичних процесів, яке ставить на меті побудову різнотермінових прогнозів їх розвитку. Слід зазначити при цьому, що у гуманітарній науці ще наприкінці ХХ ст. стали з'являтися досить обгрунтовані твердження щодо нелінійності та хаотичності будь-яких процесів, пов'язаних із соціальною діяльністю людини. Можна пригадати, що на нерівноважний характер політичної системи та політичного життя в цілому вказував ще Д. Істон: «Найважливішим недоліком аналізу рівноважних станів, того типу аналізу, який переважає в політологічному дослідженні, є те, що він фактично нехтує здатністю систем справлятися зі збурювальною дією середовища» [1, с. 632].

Г. Хакен та І. Р. Пригожин довели, що адекватним шляхом модельного врахування нелінійності соціального простору є застосування методів синергетики, спеціально призначених для моделювання нелінійної динаміки. Теоретичний розвиток синергетичного підходу пов'язаний також з іменами таких вчених, як Р. Том, Б. Мандельброт, Ю. Клімонтович, С. П. Курдюмов, Г. Г. Малинецький, Д. С. Чернавський та ін. Можливості застосування теорії хаосу та нелінійної

динаміки в політичних дослідженнях оцінювало багато дослідників, серед яких І. Р. Пригожин, І. Стенгерс, Г. Г. Малинецький, Т. Браун, О. В. Мітіна, В. П. Петренко, Л. К. Шкаренков, М. Макбарнетт, Ю. А. Святець та ін. [2; 3; 4; 5; 6; 7; 8].

Завданням даної статті є аналіз деяких методичних проблем модифікації прогнозів стабільності політичного процесу на основі синергетичних моделей, пов'язаних із зростаючим останнім часом впливом чинника дій громадянського суспільства. Дані моделі враховують різні варіанти демографічного параметра порядку, який є найбільш застосовуваним у сучасних синергетичних моделях соціально-політичної динаміки.

На відміну від «стандартного» системного підходу в синергетиці існує інший підхід до відбору інформації про той або інший процес для аналізу та моделювання. Замість великої кількості чинників, від яких залежить стан системи за звичайного імітаційного, наприклад, кінцево-різницевого, моделювання [9], синергетика розглядає нечисленні параметри порядку, від яких залежать компоненти вектора стану системи та які, у свою чергу, впливають на параметри порядку.

У переході від компонент вектора стану до нечисленних параметрів порядку міститься сенс одного із засадничих принципів синергетики – принципу підпорядкування. Йдеться про підпорядкування компонент вектора стану параметрам порядку. Зворотна залежність параметрів порядку від компонент вектора стану призводить до виникнення того, що прийнято називати круговою причинністю або зворотним зв'язком.

Звичайно головним досягненням синергетики й вважають те, що в її рамках на основі аналізу відомих моделей вдалося виявити універсальні закони виникнення та розвитку складних систем і складної кооперативної поведінки. Серед сучасних синергетичних моделей соціально-політичних процесів чільне місце посідають моделі, в яких у вигляді параметра порядку використовується демографічний показник.

Одна з перших моделей такого роду належить Г. Ферстеру, П. Мора та Д. Аміоту, які видали у 1960 р. статтю з інтригуючою назвою «День Страшного Суду: п'ятниця 13-го листопада 2026 р.». Згідно прогнозу цих авторів, за умови збереження експоненційної тенденції зростання населення Землі, що відбувалась в останні дві тисячоліття, саме наприкінці 2026 року розраховувана кількість людства мала наблизитись до безкінцевості [10]. Головну увагу в цій праці було звернено на обгрунтування відповідних розрахунків, але тільки пунктиром окреслено очевидні соціально-політичні наслідки настання подібного стану речей.

На розвиток згаданої моделі С. П. Капіца розробив справжню синергетичну модель динаміки народонаселення на Землі на протязі історії людства, одним з головних висновків якої є виведення її автором так званого принципу демографічного імперативу. Даний принцип містить фактично опис синергетичного параметра порядку, який визначає життя усього людства та, в тому числі, в стратегічному плані його політичну складову [11; 12, с. 223].

На відміну від Т. Мальтуса, який стверджував, що саме наявні ресурси визначають швидкість зростання населення та його межу (визначений Т. Мальтусом па-